

Het volume van de industriële produktie was in november 1988, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, 1% kleiner dan in oktober. Toch handhaafde de produktie zich op een relatief hoog niveau; in de eerste elf maanden van 1988 lag dit 4% boven het niveau van januari-november 1987. Het volume van de invoer was in oktober 6% groter dan in dezelfde maand van 1987; de uitvoer nam met 4% toe. De voor prijsveranderingen gecorrigeerde consumptie door gezinnen steeg in november met 4%; het koopdagenpatroon heeft dit cijfer opwaarts beïnvloed. De index van het consumentenvertrouwen daalde enigszins. Het aantal banen is tussen eind september 1988 en hetzelfde tijdstip in 1987 met 120 000, ofwel 2,6% gestegen. De drie in het Conjunctuurbericht opgenomen indicatoren voor de rente-ontwikkeling zijn in december gestegen. In januari 1989 werd het officiële wisseldisconto opnieuw verhoogd.

Dit blijkt uit gegevens die medio januari beschikbaar waren. Met ingang van dit nummer zijn in tabel 1 enige nieuwe reeksen opgenomen betreffende de in- en uitvoer exclusief de energie en een met betrekking tot het aantal uren van uitzendkrachten. De reeks 'beoordeling orderontvangst' is vervangen door de beoordeling van de orderpositie, die van de beurswaarde-index door de CBS-koers-index voor aandelen. In de Focus wordt nader ingegaan op de ontwikkeling van het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie.

## Produktie

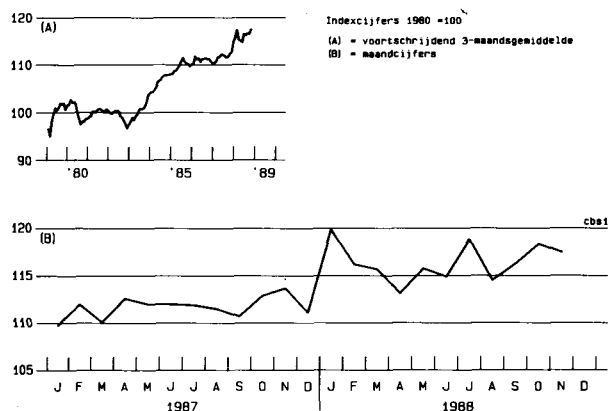
Het volume van de industriële produktie was in november, voor seizoeninvloeden gecorrigeerd, 1% kleiner dan in oktober. Ondanks deze lichte daling bleef de produktie in de industrie op een relatief hoog niveau. Over de eerste elf maanden van 1988 was het produktievolume ruim 4% groter dan in het overeenkomstige tijdvak van 1987. Vergelijken met dezelfde maand in 1987 bedroeg de toename in november 3%. In vrijwel alle industriële bedrijfsklassen deed zich een stijging voor; het meest opvallend was de toename in de basismetallindustrie (18%).

In de delfstoffenwinning was de produktie in november nagenoeg gelijk aan die in november 1987. Het produktieniveau in de openbare nutsbedrijven lag in november boven dat van dezelfde maand in 1987. Door de ontwikkelingen in de drie genoemde bedrijfstakken resulteerde voor de nijver-

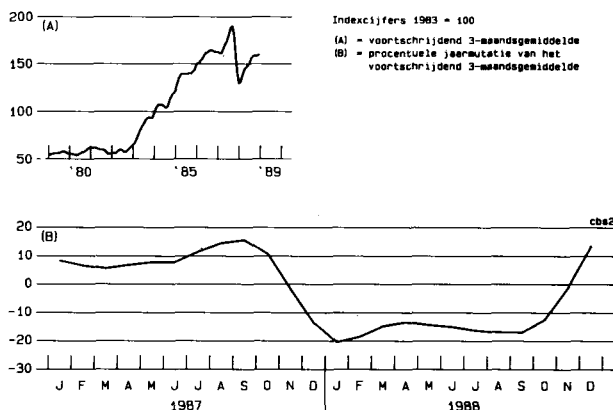
heid (ongerekend de bouwnijverheid) een groei van 3%. Uit de resultaten van de Conjunctuurttest in de industrie over november 1988 bleek dat de index van de orderpositie opnieuw is gestegen, en wel tot een waarde van 114 (1984=100). Dit cijfer is het hoogste dat vanaf het startpunt van deze reeks in januari 1984 is gemeten. De laatste daling werd geregistreerd in april van het vorige jaar. Daarna is het indexcijfer in een relatief hoog tempo gestegen.

De antwoorden betreffende de beoordeling van de orderpositie geven vanaf medio 1987 een trendmatige verbetering aan. De negatieve antwoorden met betrekking tot de beoordeling van de orderpositie overtreffen in het algemeen de positieve (nov. -5%). In het kader van conjunctuurberichtgeving is dit niveau-gegeven evenwel minder relevant; beter kan naar de ontwikkelingen van het saldo worden gekeken.

Produktie industrie (volume - seizoengecorrigeerd)



CBS-koersindex voor aandelen, algemeen



Tabel 1. Kerngegevens recente ontwikkelingen in Nederland

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1982/'86 gemidd.	1986	1987	1988				1988				Trend <sup>2)</sup>
				4 <sup>e</sup> kw.	1 <sup>e</sup> kw.	2 <sup>e</sup> kw.	3 <sup>e</sup> kw.	sept.	okt.	nov.	dec.	
<b>VOLUME-GEVEGENS</b>												
<i>Productie in de nijverheid</i>												
<b>Nijverheid (excl. bouwnijverheid)</b>	3	0	1	2	-4	0	5	6	5	3	.	I
<b>Delfstoffenwinning</b>	3	-6	1	5	-24	-8	4	13	4	0	.	--I
<b>Industrie</b>	3	2	1	1	6	2	5	5	5	3	.	I+
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1	3	0	0	3	2	.	.	.	.	.	I+
Textiel-, kleding- en lederindustrie	1	0	-3	-4	1	-2	.	.	.	.	.	I
Papier- en grafische industrie	2	3	3	6	9	5	8	8	5	.	.	I++
Chemische industrie	8	-2	6	4	6	2	7	7	7	2	.	I+
Rubber- en kunststofverw. industrie	7	7	4	5	8	0	.	.	.	.	.	I++
Hout- en bouwmaterialenindustrie	3	4	1	-2	16	4	3	2	.	.	.	I++
Basismetalenindustrie	2	-4	2	4	9	1	13	14	12	18	.	I++
Elektrotechnische industrie	4	2	-2	-4	3	3	.	.	.	.	.	I
Rest metaal- en overige industrie	2	0	-2	3	5	2	3	4	.	.	.	I+
<b>Openbare nutsbedrijven</b>	2	3	2	-1	-11	-2	4	6	.	.	.	-I
<b>Bouwnijverheid: begonen woningen</b>	0	15	-11	-24	17	12	9	-2	18	.	.	I++
<i>Buitenlandse handel (goederen)</i>												
<b>Invoer, totaal</b>	6	4	6	10	6	13	6	6	6	.	.	I++
Grondstoffen en halffabrikaten	5	3	6	11	7	13	4	3	8	.	.	I++
Consumptiegoederen	4	9	11	13	10	12	3	0	-1	.	.	I++
Investeringsgoederen	12	11	3	1	-5	14	18	19	6	.	.	I++
Algemene goederen	0	-10	4	13	15	16	10	29	9	.	.	I++
Totaal, excl. energie	7	4	7	9	5	13	7	5	4	.	.	I++
<b>Uitvoer, totaal</b>	5	4	5	10	5	10	12	10	4	.	.	I++
Onbewerkte agrarische producten	4	5	6	4	14	14	2	-2	6	.	.	I++
Delfstoffen	-1	-15	-1	13	-24	-4	13	30	13	.	.	--I
Fabrikaten	6	5	5	10	6	8	11	10	3	.	.	I++
Totaal, excl. energie	5	4	6	8	7	12	12	10	4	.	.	I++
<i>Consumptieve bestedingen van gezinnen</i>												
<b>Binnenlandse consumptie, totaal</b>	2	3	3	4	2	1	2	4	-1	4	.	I
Voedings- en genotmiddelen	1	2	2	3	2	1	1	5	-5	5	.	I
Duurzame consumptiegoederen	3	7	5	7	4	-1	2	5	-4	6	.	I+
Overige goederen en diensten	2	2	2	3	1	2	2	3	2	3	.	I+
<i>Investeringen in vaste activa</i>												
<b>Bruto investeringen, totaal</b>	6	8	2	-2	18	9	.	.	.	.	.	I++
Bedrijven	7	11	2	-1	16	9	.	.	.	.	.	I++
Overheid	-2	-7	-3	-9	36	5	.	.	.	.	.	I++
<i>Kwartaalrekeningen</i>												
Bruto Binnenlands Produkt	2,3	2,1	1,5	1,8	3,9	2,3	.	.	.	.	.	I+
Bruto Nationaal Produkt	2,2	1,5	1,7	1,7	3,2	2,7	.	.	.	.	.	I+
Bruto Nationaal inkomen	2,6	3,2	0,9	4,2	5,1	2,1	.	.	.	.	.	I+
<b>PRIJZEN</b>												
Producentenprijzen industrie, tot. afzet	1,5	-12,0	-2,3	0,2	-0,7	0,2	1,2	1,7	1,5	2,4	.	I
Producentenprijzen industrie, verbruik	-4,4	-21,7	-4,6	-0,6	-2,0	-1,6	0,9	1,1	0,0	1,0	.	I
<b>Ruilvoet, unit value (goederen)</b>	1	2	-3	3	4	1	0	-1	1	.	.	I
Invoerprijzen, unit value	-3	-17	-6	-4	-4	-2	1	2	1	.	.	-I
Invoerprijzen, excl. energie, unit value	0	-6	-6	-5	-3	1	4	6	5	.	.	-I
Uitvoerprijzen, unit value	-2	-16	-9	-2	0	-1	1	1	2	.	.	I
Uitvoerprijzen, excl. energie, unit value	0	-7	-6	-2	0	0	3	3	4	.	.	I
<b>Prijzen gezinsconsumptie (werknemers)</b>	2,1	0,1	-0,7	-0,4	0,4	0,7	0,9	0,9	0,7	1,0	1,2	I
Regelingslonen particulier bedrijf	1,4	1,4	0,4	0,3	0,3	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	.	I
Regelingslonen overheid	-1,4	0,6	1,4	1,5	0,4	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	.	I
Regelingslonen trendvolgers	-0,5	0,1	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	.	I
Dollarkoers, contante notering	-2	-26	-17	-15	-9	-6	2	3	1	4	8	-I
<b>OVERIGE INDICATOREN</b>												
Consumentenvertrouwen <sup>1)</sup> (in %)		9	-1	-7	-2	1	4	4	5	7	5	.
Koersindex voor aandelen, algemeen	28	15	4	-13	-15	-15	-17	-15	-2	21	28	--I
Uitgesproken faillissementen	-15	-17	-15	-17	-1	11	-8	-15	6	31	-16	I+
<i>Conjunctuurtest industrie</i>												
Bezettingsgraad (in %)		84	84	84	84	85	85					I
Orderpositie (1984=100)		108	102	100	101	102	109	111	113	114	.	I
Beoordeling orderpositie <sup>1)</sup> (in %)		-12	-14	-13	-9	-7	-4	-3	-5	-5	.	.
Beoordeling voorr. eindprodukten <sup>1)</sup> (in %)		6	3	4	4	3	2	1	0	0	.	.
<i>Arbeidsmarkt</i>												
Aantal banen van werknemers, totaal	0	3	2	2	2	2	3					I
Landbouw en visserij	-1	4	2	1	7	6	7					I++
Nijverheid (excl. bouwnijverheid)	-1	2	1	1	1	0	1					I
Bouwnijverheid	-3	5	1	3	3	3	2					I+
Handel, horeca en vervoer	0	3	4	3	3	4	4					I+
Overige dienstverlening	2	4	1	0	1	2	3					I
Aantal uren uitzendkrachten			3	8	8	11	9					I++
<i>Geld en krediet</i>												
Spaartegeoden	3,5	4,7	3,7	1,8	0,6	0,3	1,4	1,9	2,4	.	.	I
Verstrekt consumptief krediet	4	13	8	6	3	2	0	3	3	.	.	I+
Binnenlandse liquiditeitenmassa	8	6	4	4	6	9	10	10	10	.	.	I++
Geldhoeveelheid	8	8	7	6	8	9	6	5	7	.	.	I++
Secundaire liquiditeiten	8	5	0	2	3	8	15	16	15	.	.	I++
Officieel wissel-disconto (in %)	5,3	4,6	4,4	4,1	3,25	3,25	3,9	4,0	4,0	4,0	4,5	--I
Daggeldmarkrente (in %)	6,3	5,8	5,2	4,9	4,0	3,6	5,0	5,3	5,1	5,0	5,6	--I
Rendement op staatsobligaties (in %)	8,0	6,3	6,3	6,5	5,9	5,9	6,3	6,2	6,0	6,0	6,2	-I

1) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

2) Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

= gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

### Buitenlandse goederenhandel

Het volume van de invoer van goederen in oktober 1988 was 6% groter dan in de overeenkomstige maand van 1987. Dit is hetzelfde groeipercentage als over het derde kwartaal van vorig jaar werd gerealiseerd. Over de eerste tien maanden groeide het invoervolume vergeleken met het overeenkomstige tijdvak van 1987 met 8%. In oktober 1988 daalde het invoervolume van consumptiegoederen met 1%; de import van grondstoffen en halffabrikaten nam fors toe (8%). Het volume van de uitvoer van goederen steeg in oktober met 4%. Dit groeipercentage bleef achter bij de relatief zeer forse stijging van de uitvoer over het derde kwartaal (12%). Over de eerste tien maanden van 1988 nam het exportvolume met 8% toe. Van de onderscheiden uitvoercategorieën nam in oktober de export van delfstoffen het meest toe en wel met 13%. Na forse dalingen in de eerste maanden van 1988 was het groeicijfer in oktober voor de vijfde achtereenvolgende maand positief. Omdat de in- en uitvoer van energie en energieproducten een eigen specifiek verloop kennen zijn met ingang van dit nummer ook reeksen exclusief energie opgenomen. Aan de invoerzijde maakten de energie en de energieproducten in de eerste tien maanden van 1988 ca. 10% uit van de totale invoer. De ruwe aardolie vormde de grootste categorie (ca. 60% van het energie totaal); de aardolieproducten maakten ca. 30% van het totaal uit. Aan de uitvoerkant was het aandeel van de energie en de energieproducten eveneens ca. 10%. Hier vormen de aardolieproducten veruit de grootste groep (ca. 80%); het aardgas maakt ongeveer 20% uit van de totale energie export. Zowel de in- als de uitvoer ongerekend de energie, namen in oktober in volume met 4% toe. De groeicijfers over het derde kwartaal van vorig jaar bedroegen respectievelijk 7% en 12%. Over de eerste tien maanden van vorig jaar nam de invoer exclusief energie met 8% toe, de uitvoer ongerekend de energie steeg over dat tijdvak met 10%.

### Consumptie

Het volume van de binnenlandse consumptie door gezinnen in november 1988 was 4% groter dan in dezelfde maand van 1987. Bij dit relatief hoge groeicijfer kan worden aangekend dat het koopdagenpatroon in november 1988 het cijfer opwaarts heeft beïnvloed. Niet alleen kende november van vorig jaar een koopdag meer dan de novembermaand van 1987 maar ook vielen de extra koopavonden voor Sint-Nicolaas in 1988, in tegenstelling tot 1987, voornamelijk in de novembermaand. Het groeicijfer van het uitgavevolume aan duurzame consumptiegoederen (6%) werd sterk door deze omstandigheden beïnvloed. Binnen deze bestedingscategorie daalden echter opnieuw de aankopen van nieuwe personenauto's. De consumptie van voedings- en genotmiddelen nam, voor prijsveranderingen gecorrigeerd, met 5% toe; de bestedingen aan overige goederen en diensten stegen met 3%.

Volgens het consumenten-conjunctuuronderzoek is het vertrouwen van de consumenten in de ontwikkeling van de Nederlandse economie in december ten opzichte van november iets afgenomen. De vraag naar het oordeel over de economische situatie in de afgelopen 12 maanden werd in december opvallend positief beoordeeld. Daarentegen

achtten de consumenten de tijd duidelijk ongunstig voor het doen van grote aankopen.

### Koersindex

De CBS-koersindex voor aandelen algemeen, bereikte in december een gemiddeld niveau dat 28% boven dat van dezelfde maand in 1987 lag. Deze koersindex geeft de ontwikkeling weer van het gemiddelde koersniveau van gewone aandelen in procenten van het gemiddelde koersniveau van ultimo 1983 en vervangt in het Conjunctuurbericht de beurswaarde-index.

### Faillissementen

In 1988 werden 3 847 faillissementen uitgesproken tegenover 3 785 in 1987. Voor het eerst na 1982 was er weer een stijging en wel van 2%. In 1982 bereikte het aantal uitgesproken faillissementen het hoogst geregistreerde niveau op jaarbasis.

### Aantal banen

Eind september 1988 bedroeg volgens de Kwartaalstatistiek werkzame personen het aantal banen van werknemers 4 830 000. Dit waren er 120 000, ofwel 2,6%, meer dan per ultimo september 1987. Aan het eind van het eerste en tweede kwartaal van 1988 werden er ten opzichte van de overeenkomstige tijdstippen een jaar eerder groeicijfers van respectievelijk 1,9 en 2,3% geregistreerd.

### Aantal uren uitzendkrachten

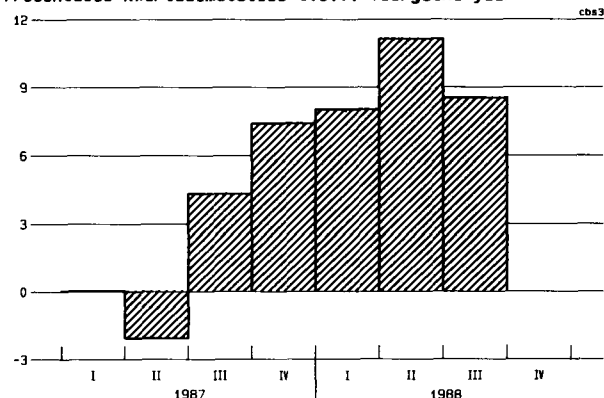
In het derde kwartaal van 1988 lag het aantal door uitzendkrachten gewerkte uren 9% boven het niveau van het overeenkomstige tijdvak van het jaar daarvoor. In het eerste en tweede kwartaal werd een groei van respectievelijk 8 en 11% geregistreerd (zie grafiek 3). De reeks 'aantal uren uitzendkrachten', die nieuw in het Conjunctuurbericht wordt opgenomen, is gebaseerd op de kwartaalstatistiek uitzendbureaus van arbeidskrachten. Alle uitzendbureaus worden in deze statistiek geëquipt. Het aantal uren wordt gemeten door middel van een vraag naar het aantal uren dat de uitzendbureaus tegen vergoeding ter beschikking stellen aan derden.

### Geld en krediet

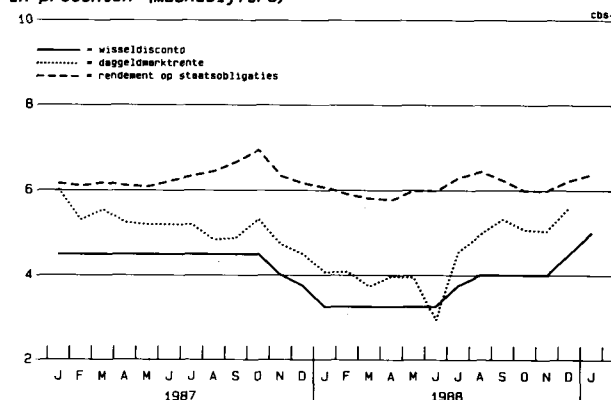
Zowel het rendement op staatsobligaties, indicator voor de rente op langere termijn, als de daggeldmarktrente en het wisseldisconto lagen in december op een hoger niveau dan in november. Gemiddeld over 1988 als geheel was het rendement op staatsobligaties met 6,1% iets (-0,2%) lager dan in 1987. Het gemiddelde niveau van de daggeldmarktrente (4,4%) was 0,8%-punt lager dan in 1987. Zowel het rendement op staatsobligaties als de daggeldmarktrente lagen in de eerste helft van 1988 op een duidelijk lager niveau dan in de tweede helft van dat jaar. Het officiële wisseldisconto werd, na een verlaging in januari 1988, in de tweede helft van vorig jaar vier keer verhoogd met in totaal 1,25%-punt. Medio januari 1989 volgde een verdere verhoging met 0,5%-punt tot een niveau van 5%.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.  
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.

Aantal uren uitzendkrachten  
Procentuele kwartaalmutaties t.o.v. voorgaand jaar



Rente  
In procenten (maandcijfers)



**Tabel 2. Recente ontwikkelingen in het buitenland**

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1982/'86 gemidd.	1986	1987	1987				1988				Trend <sup>2)</sup>
				4 <sup>e</sup> kw.	1 <sup>e</sup> kw.	2 <sup>e</sup> kw.	3 <sup>e</sup> kw.	sept.	okt.	nov.	dec.	
<b>Productie nijverheid, excl. bouwrijv. (volume)</b>												
Bondsrepubliek Duitsland	3	2	0	1	3	3	5	6	3	.	.	I+
België	2	1	2	3	5	2	.	.	.	.	.	I+
Frankrijk	1	1	2	3	4	3	5	6	2	.	.	I+
Verenigd Koninkrijk	3	2	4	5	4	4	4	4	2	.	.	I+
Italië	1	3	3	4	6	3	7	5	4	.	.	I+
Verenigde Staten	5	1	4	6	6	6	6	6	5	.	.	I++
Japan	4	0	3	8	10	10	9	9	.	.	.	I++
Europese Gemeenschap	2	2	2	3	4	3	5	5	3	.	.	I+
Buitenland (gewogen) <sup>1)</sup>	2	2	2	3	4	3	.	.	.	.	.	I+
Nederland	3	0	1	2	-4	0	5	6	5	3	.	I
<b>Prijzen consumptie</b>												
Bondsrepubliek Duitsland	1,9	-0,2	0,3	1,0	0,9	1,0	1,2	1,4	1,3	1,6	1,6	I
België	5,0	1,3	1,6	1,5	1,0	1,0	1,1	1,2	1,4	1,6	1,9	I
Frankrijk	6,3	2,5	3,3	3,2	2,4	2,5	2,8	3,0	3,0	3,0	3,1	I+
Verenigd Koninkrijk	4,8	3,4	4,1	4,1	3,3	4,3	5,5	5,9	6,4	6,4	.	I+
Italië	10,1	5,8	4,8	5,4	5,1	5,0	5,0	4,9	4,8	5,2	5,4	I++
Verenigde Staten	3,2	1,9	3,7	4,5	4,0	3,9	4,6	4,6	4,3	4,2	.	I+
Japan	1,7	0,6	0,1	0,7	0,8	0,2	0,6	0,6	1,1	1,2	.	I
Europese Gemeenschap	6,4	3,5	2,9	2,8	2,5	2,8	3,5	3,8	3,9	4,1	.	I+
Nederland	2,1	0,1	-0,7	-0,4	0,4	0,7	0,9	0,9	0,7	1,0	1,2	I

Bron voor gegevens buitenland: Eurostat.

1) Het gemiddelde van de 6 belangrijkste exportlanden, gewogen met hun aandeel in de Nederlandse export in 1987.

2) Trend: procentuele jaarmutatie van het meest recente voortschrijdend 12-maands (4-kwartaals) gemiddelde.

--I: kleiner dan -5%; -I: tussen -5% en -2%; I: tussen -2% en 2%; I+: tussen 2% en 5%; I++: groter dan 5%.

. = gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

### Focus: Prijsstijging gezinsconsumptie in 1988 ge- ren en laag t.o.v. het buitenland

Het jaargemiddelde van de prijsindex voor de gezinsconsumptie lag in 1988 op 100,1 (1985=100). Ten opzichte van het jaargemiddelde van 1987 betekent dit een stijging van 0,7%. In 1987 werd ten opzichte van het voorgaande jaar nog een daling van 0,7% geregistreerd.

Evenals in 1987 vonden in 1988 de sterkste prijsstijgingen plaats bij de categorieën medische verzorging (2,3% in 1988, 2,6% in 1987) en vervoer en communicatie (1,5% in 1988, 3,5% in 1987).

De prijsstijging bij medische verzorging werd vooral veroorzaakt door de stijging van de tarieven van de intra- en semi-murale verpleging (5,2%). De stijging bij verkeer en communicatie werd voornamelijk veroorzaakt door de stijging van de aankooprijzen van voertuigen.

Overigens was de spreiding van de prijsmutaties tussen de onderscheiden categorieën in 1988 iets kleiner dan in 1987 (zie grafiek 5). Internationaal gezien was de stijging van het prijspeil van de gezinsconsumptie in Nederland in 1988 gematigd. Van de landen waarvoor thans jaarcijfers bekend

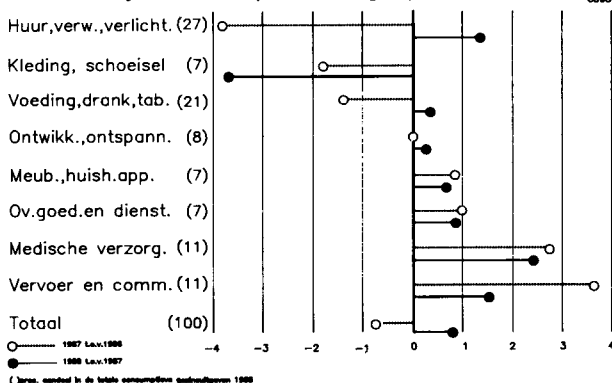
zijn (Bondsrepubliek Duitsland, België en Frankrijk) had Nederland met een toename van 0,7% de laagste stijging. In de Bondsrepubliek Duitsland lag het prijsniveau, evenals in België, 1,2% boven het niveau van 1987, in Frankrijk 2,7%.

Ook van de landen waarvoor inmiddels de prijsindexcijfers tot en met november bekend zijn (het Verenigd Koninkrijk, de V.S. en Japan) had Nederland voor het vergelijkbare tijdvak van december 1987 - november 1988 de laagste prijsstijging (zie grafiek 6). Het verschil met Japan was echter klein.

Ook in 1987 had Nederland van de genoemde landen de geringste prijsstijging; ons land kende toen zelfs als enige een prijsdaling.

Het verschil in prijsstijging tussen Nederland en de genoemde landen was in 1988 kleiner dan in 1987. In de BRD, de V.S., het Verenigd Koninkrijk, en Japan was de prijsstijging in 1988 iets groter dan 1987, in België en Frankrijk daarentegen iets kleiner.

**Prijsindex gezinsconsumptie**  
Procentuele jaarmutaties per artikelgroep



**Prijsindex gezinsconsumptie**  
Procentuele jaarmutatie van het voortschr. 12-maandsgem.

